Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta **16.9.2014**

Tuotantoeläinten olennaiset käyttäytymistarpeet

Käyttäytymistarpeella tarkoitetaan sellaista käyttäytymistä, joka on välttämätöntä yksilön normaalin kehittymisen ja/tai fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseksi. Käyttäytymisen tekemisen lopputulos ei yksin riitä määrittelemään jotain käyttäytymistä tarpeeksi, vaan käyttäytymisen tekeminen itsessään voi olla tärkeää eläimen hyvinvoinnille. Jos eläin ei pääse tyydyttämään käyttäytymistarvettaan, se voi turhautua tai stressaantua. Eläimelle voi myös tulla terveysongelmia tai fysiologisia muutoksia. Tyydyttämättä jäänyt käyttäytymistarve voi aiheuttaa käyttäytymismuutoksia, jotka ovat usein haitallisia tai patologisia.

Käyttäytymistarpeeseen liittyy eläimen motivaatio toimia tietyllä tavalla. Motivaatiota säätelevät sisäiset ja ulkoiset tekijät. Eläin toimii motivaation ansiosta tavalla, joka ylläpitää kehon tasapainoa ja terveyttä. Osa käyttäytymistarpeista on sellaisia, että motivaatio niihin esiintyy vain tietyissä tilanteissa ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta, kuten pedon välttäminen. Osa käyttäytymistarpeista ilmenee sisäisten motivaatiotekijöiden sääteleminä, kuten tonkiminen sioilla ja syöminen. Sisäsyntyisen käyttäytymisen motivaatioon vaikuttaa usein myös ympäristö. Esimerkiksi sialla on lämmönsäätelystä riippumaton tarve rypeä kehonhoidollisista syistä, mutta kuumalla ilmalla lämmönsäätelytarve aiheuttaa voimakkaamman ja akuutimman motivaation päästä rypemään.

Käyttäytymistarpeita ja niiden voimakkuutta voidaan tutkia erityisillä koejärjestelyillä. Vaikka tutkittu tieto eläinten käyttäytymisestä on lisääntynyt merkittävästi, kaikkia eläimille olennaisia käyttäytymispiirteitä ei ole vielä osoitettu varsinaisiksi käyttäytymistarpeiksi. Tällaiset käyttäytymispiirteet voivat kuitenkin olla eläimen hyvinvoinnille merkittäviä, jolloin niiden estyminen heikentää eläimen hyvinvointia. Hyvinvoinnille keskeisten käyttäytymispiirteiden ymmärtämiseksi on tarpeen tuntea eläinlajien biologiaa.

Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta on kokouksissaan kuullut alan asiantuntijoita ja käsitellyt seuraavien tuotantoeläinlajien olennaisia käyttäytymistarpeita: nauta, sika, kana, kirjolohi, minkki, naali, kettu, supikoira, lammas ja vuohi. Asiantuntijakuulemisten ja neuvottelukunnassa käytyjen keskustelujen perusteella on koottu oheinen taulukko tuotantoeläimille olennaisista käyttäytymistarpeista. Useissa tapauksissa tiedot eläinten käyttäytymistarpeista perustuvat yleiseen tietämykseen lajin biologiasta. Esimerkiksi kalojen käyttäytymistarpeista on toistaiseksi vähän tutkimustietoa.

Neuvottelukunta kiittää lämpimästi seuraavia asiantuntijoita avusta: Anna Valros Helsingin yliopisto, Laura Hänninen Helsingin yliopisto, Eija Kaukonen HKScan, Johanna Rautiainen ProAgria, Pia Vennerström Elintarviketurvallisuusvirasto Evira, Leena Ahola Itä-Suomen yliopisto, Tarja Koistinen Itä-Suomen yliopisto ja Hannu T. Korhonen Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.

Neuvottelukunta muistuttaa lisäksi, että nykyaikainen tieteellinen käsitys eläinten hyvinvoinnista sisältää eläinten käyttäytymisen ohella myös kolme muuta tärkeää osa-aluetta. Hyvinvoinnin osa-alueet ilmaistaan yleensä neljänä hyvinvoinnin periaatteena: hyvä ruokinta, hyvä kasvatusympäristö, hyvä terveys ja tarkoituksenmukainen käyttäytyminen. Käyttäytymistarpeet kattavat osan viimeksi mainitusta periaatteesta, mutta niillä on myös liittymäkohtia muihin periaatteisiin.

Taulukko
Tuotantoeläinten käyttäytymistarpeet. Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan yhteenveto tuotantoeläimille olennaisista käyttäytymistarpeista.

1. Liikkuminen

Liikunnan tarpeen tyydyttäminen edellyttää esteetöntä tilaa liikkua. Monipuolinen pitoympäristö edesauttaa eläimen liikkumista. Jotta eläimen liikkuminen olisi sen pitopaikassa mahdollista, tulisi eläimen pitopaikan rakenteiden ja materiaalien sekä ilman laadun ja kirjolohella veden laadun olla lajille sopivat. Jotkut eläinlajit tarvitsevat liikkumiseen myös tasoja, kuten kanat, vuohet, minkit, naalit ja ketut. Nuoret eläinyksilöt ovat erityisen aktiivisia liikkumaan (ks. leikki). Liikkuminen liittyy monella eläinlajilla ravinnonhankintaan. Eläin ei kuitenkaan liiku vain syödäkseen, vaan liikkuminen on itsessään tärkeää. Liikunnan tarve patoutuu herkästi, esimerkiksi naudoilla kytkettynä ollessa jo vuorokaudessa. Liikkuminen myös liittyy kaikkiin muihin eläimen käyttäytymistarpeisiin.

Nauta	**Sika**	**Lammas ja vuohi**	**Kana**	**Minkki, kettu, naali ja supikoira**	**Kirjolohi**
Liikkuu lajitovereiden kanssa sopivaa ravintoa, vettä ja makuupaikkaa hakien.	Liikkuu sopivaa ravintoa, vettä, makuupaikkaa, lajitovereiden seuraa sekä ulostamis- ja rypemispaikkaa hakien. Emakolla on lisääntynyt tarve liikkua pesänrakennusvaiheen aikana.	Lammas liikkuu lajitovereiden kanssa hakemaan ravintoa, vettä ja makuupaikkaa. Vuohi liikkuu lajitovereiden kanssa monipuolista kasviravintoa hakien. Vuohi kiipeilee.	Liikkuu ravintoa hakien. Lentää orrelle, räpyttelee siipiä, kylpee ja kuopsuttaa.	Luonnossa liikkuvat hankkiessaan ravintoa, partioidessaan elinpiiriään ja hakeutuessaan uusille elinalueille. Supikoira liikkuu talvella vain vähän (ks. lepo ja uni). Ketuilla on myyrähyppyjä ja minkit voivat uida sekä kiipeillä.	Vaelluspoikasena eli smolttina ja sen jälkeen liikkuu parvessa uiden ja ravintoa hakien.

2. Ravinnonhankinta

Ravinnonhankintakäyttäytymisen tyydyttäminen edellyttää, että eläimellä on sopivaa ravintoa riittävästi tarjolla, tilaa syödä ja mahdollisuus manipuloida ravintoa. Monipuolinen pitoympäristö edesauttaa eläimen ravinnonhankintakäyttäytymistä. Syömiskäyttäytymistä säätelee nälän tunne. Tuotantoeläimissä on märehtiviä kasvinsyöjiä (nauta, lammas ja vuohi), sekasyöjiä (sika, kana, supikoira, kettu ja naali) ja petoja (minkki ja kirjolohi). Kasvinsyöjien ja sekasyöjien ravinnonhankintakäyttäytymiseen kuuluu laiduntaminen, tonkiminen ja kaivaminen. Pedoilla ravinnonhankintaan kuuluu saaliin etsiminen, havaitseminen, vaaniminen ja pyydystäminen. Nuorilla nisäkkäillä on tarve imeä emon maitoa.

Nauta nyhtää ja pureskelee korsirehua ja märehtii. Ravinnonhankinta-käyttäytyminen on yhtäaikaista ryhmän toisten nautojen kanssa.	**Sian** ravinnonhankinta-käyttäytyminen on yhtäaikaista ryhmän toisten sikojen kanssa. Sika etsii ravintoa tonkimalla ja tutkimalla.	**Lammas** pureskelee korsirehua ja märehtii. Ravinnonhankinta-käyttäytyminen on yhtäaikaista ryhmän toisten lampaiden kanssa. **Vuohi** pureskelee korsirehua ja märehtii. Ravinnonhankinta-käyttäytyminen on yhtäaikaista ryhmän toisten vuohien kanssa. Vuohi valikoi tarkoin monipuolista kasviravintoa.	**Kana** hankkii ravintoa säännöllisen päivärytmin mukaan: syö aamulla ja illalla monipuolista ravintoa. Kana kuopsuttaa nokalla ja nokkii ruokaa etsien.	Luonnossa aikuisena **minkki** on lihansyöjä ja **kettu**, **naali** sekä **supikoira** ovat sekaravinnon syöjiä. Eläimet saalistavat ja keräilevät. Minkki saalistaa myös vedestä. Ainakin kettu ja naali voivat myös kaivaa hankkiessaan ravintoa. Kettu, naali ja minkki voivat myös piilottaa saalista.	**Kirjolohen** poikaset ovat eläinplanktonia ja hyönteisiä syöviä petoja. Ne hakevat ravintoa pieneltä reviiriltä. Smoltteina ja sen jälkeen ravinnonhankinta-alue laajenee.

3. Lepo ja uni

Eläimen levon ja unen tarpeen tyydyttäminen edellyttää tilaa sekä lajille ja eläimen kehitysvaiheelle ominaista lepopaikkaa ja olosuhteita (lajitoverien seura tai yksin, valaistus, näkösuoja, kolo, pesä, lepopaikan pehmeys, lämpötila ja veden happamuus). Nuoren yksilön tarve lepoon ja uneen on aikuisia suurempi ja sairaan yksilön levon ja unen tarve on tervettä yksilöä suurempi. Eläinten lepo- ja unirytmit ovat lajikohtaisia.

Nauta hakee ja suosii pehmeää, kuivaa ja tilavaa makuupaikkaa. Nauta lepää ja nukkuu yhdessä lajitovereiden kanssa. Makuulla märehtiminen lisää naudan tarvetta olla makuullaan. Aikuiset naudat lepäävät 11–13 h/vrk.	**Sika** hakee suojaisen ja mukavan makuupaikan. Luonnonoloissa sika tekee makuupesän ja lepää ja nukkuu pesässä (ks. lämmönsäätely). Siat lepäävät noin 12 h/vrk yhdessä lajitovereiden kanssa.	**Lammas ja vuohi** lepäävät ja nukkuvat yhdessä lajitovereiden kanssa.	Aikuiset **kanat** lepäävät yhtä aikaa orrella ja nukkuvat siellä yöllä. Kanat lepäävät myös päivällä. Nuoret linnut lepäävät ja nukkuvat kuivalla alustalla, tasoilla tai orsilla.	**Minkki**, **kettu**, **naali** ja **supikoira** lepäävät 50–80 % ajasta. Minkit lepäävät etenkin kylmällä säällä pesässä. Ketut ja naalit lepäävät ja nukkuvat ulkona, mieluusti paikalla josta näkee hyvin ympäristöön. Supikoirat nukkuvat talvella pinnallista talviunta pesässä.	**Kirjolohet** lepäävät ja nukkuvat, mutta kalojen lepo- ja unikäyttäytymisestä on hyvin vähän tietoa.

4. Sosiaalinen käyttäytyminen

Eläinten sosiaalisten käyttäytymistarpeiden tyydyttäminen edellyttää paitsi tilaa ja saman lajin muita yksilöitä, myös muun muassa uudelleenryhmittelyn välttämistä sekä resurssien (kuten ruokailu-, lepo- ja ympäristön tarkkailupaikkojen) riittävyyttä. Sosiaaliset tuotantoeläinlajit usein lepäävät ja syövät yhtäaikaisesti eli niiden käyttäytyminen on synkronoitua. Lampailla on erityisen voimakas tarve seurata ja olla lähellä laumansa muita yksilöitä. Kehonhoitoon, leikkiin ja jälkeläisten hoitoon tarvitaan monilla lajeilla lajitovereita. Nisäkkäiden ja kanan poikasilla on tarve olla emon seurassa ja nuorena oman lajin ikätovereiden seurassa. Sosiaalisillakin eläimillä on yksilöetäisyytensä, jonka eläimet pyrkivät ylläpitämään. Eläimille on tärkeää myös pystyä tarpeen tullen välttämään saman lajin muita yksilöitä.

Naudoilla ja sioilla on luonnonoloissa emojen ja naarasjälkeläisten muodostamat matriarkaaliset laumat. Urosjälkeläiset jättävät emonsa lauman sukukypsyyden saavutettuaan ja elävät lisääntymiskauden ulkopuolella pienissä löyhissä urosryhmissä. Nauta- ja sikalaumat ovat luonnonoloissa hyvin vakaita, eikä niihin juuri oteta uusia jäseniä. Käyttäytyminen tuntemattomia lajitovereita kohtaan voi olla aggressiivista. Eläimet kommunikoivat toistensa kanssa äänitelemällä, hajusignaaleilla, kehon eri osien asennoilla ja fyysisellä kontaktilla. Monet lajit muodostavat sosiaalisen hierarkian eli arvojärjestyksen. Arvojärjestys luo tarpeen väistää ylempiarvoista eläintä. Arvojärjestyksen yläpito edellyttää, että yksilöt tuntevat ja muistavat toisensa.

Naudat syövät ja lepäävät yhtäaikaisesti. Vakaan sosiaalisen ryhmän ja arvojärjestyksen ylläpito on naudoille tyypillistä. Korkeammassa asemassa olevia yksilöitä väistetään.	Lajitovereiden seura ja vakaan sosiaalisen arvojärjestyksen ylläpito on **sioille** tyypillistä. Korkeammassa asemassa olevia yksilöitä väistetään.	**Lammas** on konservatiivinen laumaeläin ja erittäin riippuvainen lajitovereistaan. Lampaat ovat seuraajia ja tarvitsevat vähintään kahden lajitoverin seuraa ja vakaan sosiaalisen ryhmän. Vanhin uuhi on lauman johtaja. Lajitovereiden seura ja vakaan sosiaalisen arvojärjestyksen ylläpito on **vuohille** tyypillistä. Korkeammassa asemassa olevia yksilöitä väistetään. Kuttu- ja pukkilaumassa vanhin yksilö on johtaja.	Sosiaalisina parvieläiminä **kanat** ylläpitävät arvojärjestystä, lineaarista hierarkiaa eli nokkimisjärjestystä. Kanat väistävät parvessa korkeammassa asemassa olevia yksilöitä.	Aikuisena **minkit** ovat yksineläjiä ja **ketut** sekä **naalit** sosiaalisesti joustavia. **Supikoirat** ovat hyvin sosiaalisia: jopa elinikäiset lisääntymisparit ja parien yhteiset ulostamis- ja virtsaamispaikat. Kaikki lajit pitävät reviiriä yllä hajumerkein ja partioimalla.	**Kirjolohi** on poikasvaiheessa yksineläjä, mutta smolttina ja aikuisena se elää parvessa. Kirjolohet käyttäytyvät yhtäaikaisesti parvena ravintoa etsien ja vaaroja välttäen.

5. Kehonhoito

Kehonhoitotarpeen tyydyttäminen edellyttää tilaa, lajitovereita, hyvälaatuista ja puhdasta kuiviketta sekä välineitä (kuten kyhnytyspaikka). Nisäkkäät hoitavat kehoaan esimerkiksi nuollen, rapsuttaen, kyhnyttäen, hangaten, kierien ja piehtaroiden. Linnut hoitavat höyhenpeitettään esimerkiksi sukien, kylpien, rapsuttaen ja siipiä räpytellen. Sosiaaliset lajit myös hoitavat toinen toistensa kehoa. Kytkettynä oleminen voi estää nautojen kehonhoitokäyttäytymisen toteutumista.

Naudat kyhnyttävät, hankaavat, nuolevat ja rapsuttavat kehoaan. Naudat nuolevat toisiaan, etenkin niistä kehon osista, joihin eivät itse hyvin ylety.	**Siat** rypevät puhtaassa, savisessa tai mutaisessa vedessä. Siat myös kyhnyttävät kehoaan. Siat välttävät koskemasta ulosteisiinsa.	**Lampaat** kyhnyttävät. Tuotantoon jalostettujen lampaiden turkki on erilainen kuin villeillä lajitovereilla, siksi tuotantolampaan turkki on kerittävä vähintään kaksi kertaa vuodessa. **Vuohi** ei halua kastella turkkiaan ja siksi se hakeutuu suojaan sateelta. Vuohet kyhnyttävät.	**Kana** hoitaa päivittäin ja toisten kanojen kanssa yhtäaikaisesti höyhenpeitettään sukien, öljyten, ravistellen ja siipiä räpytellen sekä kylpien hiekassa, mullassa, purussa tai muussa kuivikkeessa. Kanat myös hoitavat toistensa höyhenpeitettä nokkien.	Tutkimustietoa **minkin**, **ketun**, **naalin** ja **supikoiran** kehonhoidosta on saatavilla vähän. Kaikilla lajeilla on havaittu oman turkin hoitoa ja supikoiralla myös sosiaalista turkinhoitoa.	**Kirjolohen** iho on herkkä vaurioitumaan, joten se pyrkii välttämään ihokosketusta.

6. Lämmönsäätely

Lämmönsäätelykäyttäytymisen toteutuminen edellyttää muun muassa lajinmukaisia olosuhteita, sopivaa lämpötilaa, kosteutta, valaistusolosuhteita ja sopivaa veden happamuutta. Vastasyntyneillä eläimillä on aikuisia suurempi lämmön tarve. Eläimet, joiden keho taipuu, menevät lämpöä säästääkseen makaamaan kerälle ja hakeutuvat myös lajitovereiden kehon lähelle. Eläimet hakeutuvat suojaan liialliselta auringonpaisteelta ja lämmöltä. Nisäkkäiden ja lintujen veden tarve lisääntyy kuumalla ilmalla. Kalat ovat vaihtolämpöisiä ja veden lämpötila vaikuttaa suuresti niiden käyttäytymiseen.

Kylmällä ilmalla **naudat** menevät kerälle ja lajitovereiden lähelle makaamaan. Lämpimällä ilmalla naudat makaavat raajat ojennettuina ja kauempana lajitovereista.	**Sian** lämmönsäätely tapahtuu käyttäytymistä muuttamalla. Sialla on tarve rypeä (ks. kehonhoito). Sika haihduttaa lämpöä makaamalla viileässä, raajat ojennettuina ja kauempana lajitovereista. Kylmällä ilmalla sika pyrkii lämmönhukan vähentämiseksi kaivautumaan kuivikkeisiin (makuupesään).	**Lampaiden** lämmönsäätelylle on olennaista lampolan sisätilan kosteuden hallinta. Lammas tulee keritä vähintään kaksi kertaa vuodessa myös lämmönsäätelysyistä (ks. kehonhoito).	**Kanan**poikasten lämmönsäätelylle on tärkeää emon siipien alle suojaan hakeutuminen. Höyhenpeitteen kunnossa pitäminen auttaa lämmönsäätelyssä (ks. kehonhoito). Orrella vierekkäin lepääminen vähentää kanojen lämmönhukkaa.	Muutaman ensimmäisen elinviikon aikana **minkin**, **ketun**, **naalin** ja **supikoiran** pennut eivät tule toimeen ilman emon tuottamaa lämpöä ja pesän tuomaa suojaa. Karvanvaihto on oleellinen keino sopeutua vuodenaikojen mukaan vaihtuviin lämpöoloihin. Etenkin naali ja supikoira keräävät talveksi runsaasti ihonalaista rasvaa, joka toimii lisäeristeenä (ja ravintovarastona). Kylmässä eläimet nukkuvat kerällä, lämpimässä ojentautuneina. Pienet pennut hakeutuvat kylmissä oloissa ryhmiin. Supikoirat tekevät näin myös myöhemmällä iällä.	Veden äkillinen lämpötilan nousu heikentää kirjolohen hyvinvointia. **Kirjolohi** hakeutuu optimilämpötilaan, 8-16 asteeseen, liikkumalla vedessä eri syvyyksissä. Kirjolohen luontainen ympäristö on viileä, kirkas ja hapekas vesi.

7. Tutkiminen ja ympäristön tarkkailu

Tutkimalla eläimet paitsi etsivät ja löytävät ravintoa ja muita tarvitsemiaan resursseja, niin myös saavat tarpeellista tietoa ympäristöstään ja tutustuvat uusiin asioihin. Tutkien eläimet voivat sopeutua elinympäristönsä muutoksiin. Tutkimisen ja ympäristön tarkkailun toteutuminen edellyttää monipuolista elinympäristöä, jossa on tilaa, rakenteita ja tutkittavaa materiaalia. Lajista riippuen eläimet käyttävät tutkimiskäyttäytymisessä eri aistejaan.

Saaliseläiminä **naudat** suhtautuvat arkaillen, vaikkakin uteliaasti, uusiin asioihin ja havainnoivat ympäristöään ja lajitovereidensa reaktioita.	**Sika** tutkii tonkien, mutta välttää likaista tonkimismateriaalia. Tonkimismateriaalin puute altistaa sian hännänpurennalle.	Saaliseläimenä **lammas** havainnoi ympäristöään ja lajitovereidensa reaktioita. Lammas pitäytyy tuttuihin rutiineihin. **Vuohi** tutkii aktiivisesti ympäristöä etsien monipuolista kasviravintoa. Vuohi oppii helposti uusia asioita.	**Kana** tutkii ympäristöä nokalla kuopsuttaen. Kanat seuraavat parvensa muiden yksilöiden reaktioita.	**Minkin, ketun, naalin ja supikoiran** ympäristön tutkiminen liittyy ravinnon hankintaan ja elinpiirin partiointiin, joissa hajuaistilla on suuri merkitys. Ketut lepäävät paikoilla, joista näkee hyvin ympäristöön. Supikoirat viihtyvät enemmän aluskasvillisuuden suojassa ja minkit viettävät suuren osan ajastaan pesässä.	**Kirjolohi** tutkii elinympäristöään parvessa. Jos parven yksi yksilö havaitsee vaaran ja pakenee, niin muut yksilöt osallistuvat pakoon.

8. Leikki

Leikin tarpeen tyydyttäminen edellyttää, että eläimillä on tilaa liikuntaleikkeihin, lajitovereita sosiaalisiin leikkeihin ja leikkimismateriaalia. Leikkikäyttäytymisen merkitys nisäkäs- ja lintulajien nuorille eläimille on suuri. Ne harjoittavat aikuisena eläimenä tarvittavia käyttäytymistaitoja, kuten pakenemista ja muita liikkumisen taitoja ja sosiaalista käyttäytymistä. Nuoret leikkivät paljon, mutta myös aikuiset yksilöt voivat joskus leikkiä. Monipuolinen elinympäristö edistää leikkiä.

Vasikat leikkivät keskenään liikuntaleikkejä ja sosiaalisia leikkejä.	**Porsaat** leikkivät keskenään sosiaalisia leikkejä ja liikuntaleikkejä. Porsaat leikkivät myös esineillä ja materiaaleilla.	**Karitsat** leikkivät keskenään erityisesti liikuntaleikkejä. **Kilit** leikkivät keskenään erityisesti kiipeily- ja muita liikuntaleikkejä.	Tutkittua tietoa **kanan** leikkikäyttäytymisestä on hyvin vähän, mutta monilla lintulajeilla leikkikäyttäytymistä on havaittu.	**Minkin, ketun, naalin ja supikoiran** pennuilla on sosiaalisia liikuntaleikkejä. Ketut tekevät myyrähyppyjä paitsi pentuina myös myöhemmällä iällä. Eläimet käyttävät tarjolla olevia virikemateriaaleja sekä pentuina että myöhemmällä iällä.	**Kirjolohen** leikkikäyttäytymisestä ei ole tutkittua tietoa.

9. Lisääntyminen ja jälkeläisten hoito

Lisääntymiskäyttäytymisen ja jälkeläisten hoitamisen tarpeen tyydyttäminen edellyttää tilaa, lajinmukaisia olosuhteita ja materiaalia lisääntymistoiminnoille sekä emolle ja jälkeläisille. Tutkittua tietoa kiima-, soidin-, kutu-, astumis- ja parittelukäyttäytymisen merkityksestä eläimille on vähän. Hormonit säätelevät lisääntymiseen liittyvää käyttäytymistä, kuten parittelukumppanin etsimistä, kosiokäyttäytymistä, parittelua, synnyttämistä/munimista, hautomista ja jälkeläisiin kohdistuvaa hoitokäyttäytymistä. Joidenkin lajien naarailla synnytyksen tai munimisen lähestyessä hormonit aiheuttavat pesänrakennustarpeen ja tarpeen hakeutua erilleen ryhmästä. Emon ja jälkeläisen/jälkeläisten erillään oleminen ryhmästä auttaa emon ja jälkeläisen/jälkeläisten välisen siteen muodostumista, leimautumista. Tämä edesauttaa jälkeläisten selviytymistä, sillä ne tarvitsevat emon hoivaa ja emon tarjoamaa ravintoa. Vanhemman ja jälkeläisen liian aikainen vieroittaminen voi aiheuttaa käyttäytymishäiriöitä.

Lehmäryhmissä kiimakäyttäytymistä on toisten selkään hyppiminen ja kiimaisen lehmän seisominen paikoillaan toisten hyppiessä sen selkään. Lehmä voi eristäytyä ryhmästä poikimisen ajaksi ja pysyä erillään ryhmästä muutaman päivän sen jälkeen. Vasikka ja emä leimautuvat toisiinsa. Luonnonoloissa lehmä imettää vasikkaa useiden kuukausien ajan ja vieroittaa vasikan vähitellen.	**Emakolla** on voimakas hormonien aikaansaama tarve rakentaa porsimispesä. Emakko eristäytyy luonnossa ryhmästään porsimaan pesään ja hoitaa siellä porsaitaan reilun viikon. Emakko imettää luonnonoloissa porsaitaan 13–17 viikkoa.	**Lammas** eristäytyy ryhmästä karitsoinnin yhteydessä. Karitsa(t) ja emä leimautuvat toisiinsa ja karitsa seuraa emäänsä. Luonnonoloissa uuhi imettää karitsaa useiden kuukausien ajan. **Vuohi** eristäytyy ryhmästä poikimisen yhteydessä. Kili ja emä leimautuvat toisiinsa. Luonnonoloissa kuttu imettää kiliä useiden kuukausien ajan.	**Kana** munii hämärään, rauhalliseen pesään ja hautoo. Jalostus on lähes poistanut tuotantokanoilta haudontavietin. Kanat hoitavat poikasiaan luonnonoloissa kunnes poikaset ovat 4-5-kuukauden ikäisiä.	Luonnossa **minkit** ovat seka-avioisia ja **supikoirat** yksiavioisia. **Ketut** ja **naalit** voivat lisääntyä pareissa tai pienissä laumoissa (etenkin ketut), joissa on yksi uros ja useampia naaraita, mutta tyypillisesti vain yksi naaraista lisääntyy. Pennut syntyvät maanalaiseen pesään, jossa emo hoitaa niitä. Yleensä eläimet etsivät sopivan kolon tai vanhan pesän, jota ne saattavat muokata kaivamalla. Supikoiralla myös uros osallistuu pentujen hoitoon pesässä, kun naaras etsii ravintoa. Pentujen asteittainen vieroitus alkaa kaikilla lajeilla noin viiden viikon iässä ja kestää muutaman viikon.	Luonnonoloissa **kirjolohi** vaeltaa kutemaan virtaavaan veteen. Kirjolohet vartioivat/puolustavat paikkaa, johon kutevat.